אמור ב

א. בסוף פרשתנו נאמר[1]: „ויצא בן אשה ישראלית והוא בן איש מצרי גו' ויקב בן האשה הישראלית את השם ויקלל ויביאו אותו אל משה ושם אמו שלומית בת דברי למטה דן". ואמרו רז"ל[2] שכתוב זה בא ללמדנו „שלא נחשדו (ישראל) על העריות" — „להודיע[3] שבחן של ישראל שלא הי' ביניהם אלא זה ופרסמו ופרטו[4] הכתוב, ועליהם מפורש בקבלה[5] גן נעול אחותי כלה גל נעול מעין חתום", וכמובא גם בפרש"י[6] „ושם אמו שלומית בת דברי, שבחן של ישראל שפרסמה הכתוב לזו לומר שהיא לבדה היתה כו'".

והנה גם לפי דרשה זו לא הי' ה־כשלון של שלומית בת דברי בזדון, וכמו שהוכיח בראש"ם כאן מדברי רש"י בפ' שמות[7] „דממה שכתב . . גבי מכה איש עברי שבעלה של שלומית בת דברי הי' ונתן עיניו בה ובלילה העמידו והוציאו מביתו והוא חזר ונכנס לביתו ובא על אשתו כשסבורה שהוא בעלה וחזר האיש בביתו והרגיש בדבר וכשראה אותו מצרי שהרגיש בדבר הי' מכהו ורודהו כל היום, משמע שמוטעת היתה ולא רצונית"[8].

ועפ"ז מובן גודל שבחן של ישראל שנלמד מכאן, דזה ששאר נשי ישראל לא נכשלו בזה היינו שלא הי' אפילו באופן של אנוסה או מוטעת[9].

ולכן משמיענו הכתוב „ושם אמו שלומית בת דברי" — אף שאין זו דרכה של תורה לפרסם ולהודיע גנותן של ישראל[10], וכ"ש בנדו"ד שהמדובר בשג־גה — שאין המטרה לפרסם גנותה של אשה ישראלית ח"ו, אלא להיפך, לפרסם שבחן של ישראל, שהכשלון בעריות הי' מושלל אצלם לגמרי (אפילו לא בשוגג[11] ובאונס)[12].

---

1) כד, י־יא.

2) ויק"ר פרשתנו פל"ב, ה (יל"ש כאן). מכיל־תא בא יב, ו. שהש"ר פ"ד, יב. שמו"ר פ"א, כח. מדרש תהלים מזמור קכב. ועוד.

3) ל' המכילתא שם.

4) לכאורה צ"ל ע"ד הלשון במדרש תהלים „אלא זו בלבד ופרסמה הכתוב". ועד"ז הוא בשהש"ר ושאר המקומות.

5) שה"ש שם (ד, יב).

6) פרשתנו שם, יא.

7) ב, יא.

8) ולכמה מפרשים מדרשות חלוקות הן, ולהדרשה דכאן — לא היתה אנוסה (ראה יפה תואר (השלם) לויק"ר שם. מפרשי רש"י. ועוד).

9) ראש"ם כאן [וראה שם שהביא מארז"ל שהובא בפרש"י פינחס (כו, ה) — „שהיו האומות מבזין אותם ואומרים כו' הטיל הקב"ה שמו עליהם כו' מעיד אני עליהם שהם בני אבותיהם", שלא הי' בזה אפילו אונס וטעות].

10) ראה מפרשים שבהערה 13.

11) ולכאורה הי' כאן (לפי' הראש"ם) פחות יותר משוגג, שבשוגג יש עכ"פ כוונה על המעשה וכיו"ב, וכלשונו „אונס או מוטעת". וראה אלשיך כאן (כד, י) „ואף גם זה לא בכוונתה כ"א שיצא העגל ההוא שלא ברצונה . . וזה יאמר ויצא כי יצא כדבר היוצא בלי דעת כי היא לא התנית כו'".

12) ולפי' הראש"ם, מה שבפרש"י „קורא אותה זונה (הוא) מפני שנבעלה לפסול לה אע"פ שהיתה מוטעת".

ומה שרש"י בפירושו ממשיך לפרש „שלומית, דהות פטפטה שלום עלך שלום עלך שלום עליכון, מפטפטת בדברים שואלת בשלום הכל, בת דברי דברנית היתה מדברת עם כל אדם", כבר כתבו מפרשים[13], שכוונתו לבאר שגם היא עצמה לא נתפרסמה לגנות בכתוב זה, כי אין זה שם העצם שלה אלא רק על שם מעשי' (וא"כ לא נתפרסם מי היא אשה זו).

ועדיין צריך להבין בעצם הדבר שהתורה מספרת גנותה[14] של אשה יש־ראלית, איזו שתהי' (אף שעי"ז מתפרסם שבחם של ישראל), והרי אפילו „בגנות[15] בהמה טמאה לא דיבר הכתוב".

ב. והנה לפי פשוטו יש לומר, ב־הקדם מ"ש במפרשים[16], שזה שהאריך הכתוב בפרטי ייחוסו של המקלל הוא כדי לבאר איך אפשר שאיש מבני יש־ראל יבוא לקלל את השם ר"ל, שבאמת לא יתכן כזאת באיש ישראל, אלא לפי[17] שאביו הי' איש מצרי ואמו נאנסה לפי שהיתה דברנית, הרי כיון שלא הי' זרע מעליא, לכן ירד למדריגה כזו עד ש„ויקב גו' את השם ויקללֵ".

ועפ"ז יש לומר, דכשם שעצם סיפור מעשה המקלל אינו ענין לזה שאין ה־תורה מספרת ומפרסמת בגנות ישראל — לפי שאין כוונת הכתוב לספר הגנות אלא להודיע הלכה ומעשה רב[18], הדין דמקלל, חיוב מיתה שלו ופרטי דינים הקשורים בו (וכן פרטי דינים שנאמרו בקשר ושייכות לדין זה[19] „ואל בני ישראל תדבר לאמר"), עד"ז הוא בהיחוס ובהנהגה דאמו, שהוא בכדי להזהיר ביותר ע"ד הנהגת והצניעות דבת יש־ראל מלהיות פטפטנית (אפילו באופן של לשאול בשלום הכל)[20], ומלהיות דברנית, כיון שמהנהגה כזו אפשר שיבוא לא רק קלקול אצלה וכו', אלא שיולד בן שיקלל כו' ר"ל.

ויתירה מזו: זה שכתוצאה ממעשה זה נולד בן שקילל, הוא דבר פלא, שהרי היא לא נכשלה בזה במזיד אלא היתה מוטעת, וזה שהיתה „שואלת בשלום הכל"[21] לא הי' ענין של פריצות, אלא ענין של הנהגה בסבר פנים יפות כלפי כל אחד[22], ומ"מ יצא מזה בן כזה שקילל

---

13) הואיל משה (באר היטב), באר מים חיים (לאחי המהר"ל) ודבק טוב על פרש"י כאן.

14) וכמו שמסיים רש"י בד"ה בת דברי „לפיכך קלקלה" (וראה באר מים חיים שם: וגם אשה זו פשעה כו'). אבל להעיר שבדפוס שני ורוב כת"י רש"י (שתח"י) ליתא התוכן של דיבור זה בפרש"י „דברנית היתה מדברת עם כל אדם לפיכך קלקלה". ובדפוס ראשון מסיים בד"ה זה „מפי ר' ראובן ב"ר אהרן".

15) ב"ב קכג, א.

16) ראה בחיי כאן. באר בשדה על פרש"י כאן.

17) ראה גם (פדר"א פמ"ח ו)ל"ש כאן „אם מתוק . . ואם מר מר והתחיל מחרף כו'".

18) ראה בארוכה לקו"ש ח"י ע' 26 ואילך, שבהוראת הלכה אין שייך לומר הכלל דלשון נקי'. ועפ"ז מתורץ המשך הגמ' בפסחים ג, א ואילך. ע"ש.

19) כד, טו ואילך. והדינים בהמשך לזה — שם, יז־כב.

20) ראה שפ"ח לפרש"י כאן — ע"פ פרש"י וישלח לד, א.

21) ולהעיר ש„דברנית" הוא טבע הנשים בכלל (ברכות מה, ב). וראה אבות פ"ד מט"ו.

22) ראה חת"ס על התורה כאן. וראה אמרי שפר על פרש"י שמות שם „ומדאיצטריך הכתוב לפרסומי גנאי זה למדנו שלא נמצא בה שום גנאי יותר מזה". ולהעיר ממדרשי התורה להקדוש אשתרוק פרשתנו כאן „ושם אמו שלומית בת

ר"ל — והרי זה אות מיוחד להזהיר אזהרה גדולה ביותר לכאו"א ע"ד גודל הזהירות בצניעות וכו'.

ולפי זה יש מקום לומר יתירה מזו, שבזה שפירסמה הכתוב — יש גם משום שבחה, שעל ידה למדו ישראל גודל הזהירות בענין הצניעות.

[וע"ד משנ"ת במ"א לענין נח[23], דזה ש„יש דורשין אותו לגנאי"[24], אינו ענין של „גנות" — כי אף שנח עצמו להיותו בדור ירוד ופחות ביותר לא התפלל על אנשי דורו כמו אברהם ומשה (כיון ד„לא הוה לי' במאן דיתלי בזכותא כמשה"[25]), וא"כ לא הי' בזה חסרון אצלו, אעפ"כ, כדי שלא תבוא מזה תקלה ח"ו בדורות הבאים אחריו, לאמור שאין זה חסרון אם אין מתפללים על אנשי הדור, לכן י"א[26] שמוכרחים לומר שדבר זה הוא ענין של „גנאי", דזה גופא שדורשין ש־הנהגה כזו היא גנאי, ה"ז „זכותו" של נח, שנח עצמו רוצה שידגישו שצריך להתפלל על אנשי הדור, כדי להבטיח שלא יבוא מזה חסרון בדור אחר.

ועד"ז בענייננו, שתיקונה של שלומית בת דברי הוא בזה גופא שפרסמה הכ־תוב (ובהדגשה כזו), שמזה באה ההוראה ותכלית הזהירות לנשי ישראל בגודל הצניעות גם בדיבור כו', וזה גופא הוא זכותה ושבחה של שלומית].

ג. אבל לכאורה דרשת רז"ל הנ"ל, שהכתוב כאן מודיע „שבחן של ישראל שלא הי' ביניהם אלא זה ופרסמו ופרטו הכתוב", אין תוכנה שהשבח הוא הלימוד (הודעת הלכה) על ענין הצניעות, אלא פירושה, שהכתוב מודיע ומספר שבחם של ישראל (שלא נחשדו על עריות) בזה גופא שמפרסם גנותה דשלומית.

ודבר זה (סיפור שבחם של ישראל ע"י פרסום גנותה דשלומית) צ"ב, איך שייך ששבחן של ישראל יתגלה ע"י סיפור ופירסום גנות של א' מבנ"י — והרי כשם שהוא בהלכה[27] שבשביל טובת ותועלת הרבים אין מבטלים מציאות היחיד, עד"ז לכאורה בענין סיפור המעלות והגנות, דוחק לומר ששבחם של ישראל יתגלה דוקא ע"י גנות של א' מישראל. ובפרט שא' הענינים שנתחדשו במ"ת בעם ישראל נלמד ממ"ש[28] „אנכי ה' אלקיך" — לשון יחיד, שכאו"א בתור יחיד בפ"ע יש לו חשיבות ומעלה, ואינה מתבטלת ונג־ררת אחרי הכלל, וכמרז"ל[29] „כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם",

[שזהו א' מהחילוקים בין שאר הברואים ובני ישראל, שבכל הנבראים אין התכלית בהם עצמם, ולא נבראו אלא בשביל ישראל ובשביל התורה[30], וכשם שהוא בכללות מציאותם שאינם בשביל עצמם, עד"ז הוא בפרטיהם, שיתכן שכל פרט הוא טפל אל הכלל, ואילו בישראל, כשם שכללות עם ישראל אינו „אמצעי" בשביל ענין אחר, אלא

דברי, פרסם בזה שאע"פ שהיתה בתכלית השלי־מות כשמה, ועוד שלא פשעה בשמירתה, אפילו הכי . . נשאר טבע האב בבן".

23) לקו"ש חכ"ה ע' 19 ואילך. וש"נ.

24) ל' רש"י ר"פ נח — ע"פ סנהדרין קח, א. ב"ר פ"ל, ט. ובכ"מ.

25) זח"א סח, א. ע"ש ב' הדיעות דר' יהודה ור' יצחק.

26) דעת ר' יצחק שם.

27) ראה רמב"ם הל' יסודי התורה פ"ה ה"ה ובנ"כ שם.

28) יתרו כ, ב.

29) משנה סנהדרין לז, סע"א.

30) פרש"י ר"פ בראשית. וראה ב"ר פ"א, ד. ויק"ר פל"ו, ד.

תכלית הכוונה היא בו, כן הוא בנוגע לכל אחד מהם בפרט, שאין לומר שאיש ישראל אחד ישמש רק כ„אמצעי" ל־ישראל חבירו, וגם לא בשביל הכלל והציבור, אלא תכלית הכוונה היא גם בכל אחד ואחד בפני עצמו][31].

ועכצ"ל דמכיון שע"ז שפרסמה ה־כתוב מתגלה שבחן של ישראל, אין זה נחשב גנות בשבילה, ואדרבה, זה גופא הוי שבחה[32] שעל ידה מודיעה התורה שבחן של ישראל שלא נחשדו על עריות, „גן נעול אחותי כלה גל נעול מעין חתום".

דוגמא לדבר — באיסור בל תשחית: האיסור הוא רק כאשר המעשה הוא דרך השחתה וקלקול[33], אבל כשע"י הקלקול בא תיקון, אין כאן איסור בל תשחית[34]. וע"ד הדין במלאכת שבת ש„כל המקלקלין פטורין"[35] [„קרע בגדים או שרפן או שבר כלים דרך השחתה הרי זה פטור"[36]],

אבל „הקורע בחמתו או כו' חייב מפני שמיישב דעתו בדבר זה וינוח יצרו והואיל וחמתו שוככת בדבר זה הרי הוא כמתקן וחייב"[37].

ד. ועוד יש לומר, ובהקדם דמצינו פלוגתא[38] אם חייב אדם להכניס עצמו בספק סכנה בשביל הצלת חבירו מסכנה ודאית. וי"א[39] שאין הפלוגתא בנוגע לכלל ישראל, דאז ודאי שמחוייב היחיד להכניס את עצמו בסכנה בשביל הצלת כלל ישראל. ויש לומר, שאין זה משום שהצלת כלל ישראל דוחה נפש היחיד, אלא לפי שלהיות שכל יחיד הוא חלק מהכלל, חלק מהציבור, הרי נמצא, שהצלת כלל ישראל ה"ה גם הצלתו של היחיד.

ואם הדברים אמורים בנוגע לסכנת נפשות[40], כ"ש וק"ו בענין סיפור ופרסום ענין של גנות, ועוד זאת, שאין בזה

---

31) ראה לקו"ש ח"י שם (ע' 25 ואילך).

32) להעיר ממרז"ל (ירושלמי סוכה פ"ה ה"ו) „למה נקרא שמו נבל שהוא מלבין כמה מיני זמר" (מבייש כמה מיני זמר שזמירתו ערב ביותר לשומעים. קרבן העדה (ופני משה) שם), „שהוא מנבל כל מיני זמר" (מדרש תהלים פא, ג), הרי דכאשר ע"י מעלתו מבייש השאר, הרי הוא נקרא בשם זה „נבל". ועד"ז לאידך כאשר על ידה נתגלה שבחן של ישראל ה"ז גופא נעשית ענינה ועד שנעשה שם שלה (ראה לעיל הערה 22 מהקדוש אשתרוק).

33) ראה רמב"ם הל' מלכים פ"ו ה"ח. שם ה"י. שו"ע אדה"ז חלק חו"מ הל' שמירת גוף ונפש ובל תשחית ס"ד.

34) ראה שו"ע אדה"ז שם סט"ו.

35) רמב"ם הל' שבת פ"א הי"ז משבת קה, ב. ובכ"מ.

36) רמב"ם שם.

37) רמב"ם שם פ"י ה"י. וראה שם פ"ח ה"ח. פי"ב ה"א. וראה בכ"ז בארוכה לקו"ש חכ"ט ע' 11 ואילך (חידושים וביאורים בהל' ביהב"ח ח"ב שיחה יא). וש"נ.

38) ראה כס"מ הל' רוצח פ"א הי"ד. ב"י וב"ח לחו"מ סתכ"ו. סמ"ע שם סק"ב. פתחי תשובה שם סק"ב. שו"ע אדה"ז הל' שבת ששכ"ט ס"ח. חלק חו"מ הל' נזקי גוף ונפש ס"ז. ועוד. וראה אנציקלופדי' תלמודית ערך הצלת נפשות ע' שמח.

39) ראה כלי חמדה ר"פ פינחס. אנציקלופדי' תלמודית שם.

40) להעיר שגם בנוגע לחטא, אף שבכלל אין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך (שבת ד, א. וש"נ), בכמה מקרים אומרים לו חטא — ראה תוס' שבת שם, ובכ"מ. וא' מהם — להציל רבים מעבירה (ראה תוס' שם בסוף הד"ה. תוס' גיטין מא, ב סד"ה כופין. שו"ע אדה"ז הל' שבת סו"ס שו. ועוד).

הצלה בלבד אלא סיפור „שבחן של ישראל" שנוגע להיסוד של כלל ישראל, שהתחלת בחירת ויצירת עם ישראל היתה באופן של „גן נעול אחותי כלה, גל נעול, מעין חתום", שלא נחשדו על עריות, שאין זה גנות לצורך שבח בלבד אלא שהשבח (דכלל ישראל) הוא שבחה (גם) של שלומית גופא.

ה. ובפנימיות העניינים יש לומר:

ידוע שכל הדברים שבעולם נכללים בג' מדריגות: א) דברים שבקדושה, ב) דברים המותרים, ג) דברים אסורים. שהחילוק ביניהם הוא: הפירוש ד„מותר" הוא „שאינו קשור ואסור בידי החיצונים"[41], והיינו שהאדם יכול לברר הדבר מקליפת נוגה ולהעלות הטוב שבו לקדושה, בדוגמת „האוכל בישרא שמינא דתורא ושותה יין מבושם להרחיב דעתו לה' ולתורתו כו' או בשביל כדי לקיים מצות עונג שבת ויו"ט אזי נתברר חיות הבשר והיין שהי' נשפע מקליפת נוגה ועולה לה' כעולה וכקרבן", כמבואר בתניא[41].

ואילו „אסור" הוא שאסור וקשור בידי הקליפות, „מאכלות אסורות כו' שהן משלש קליפות הטמאות לגמרי הם אסורים וקשורים בידי החיצונים לעולם ואין עולים משם עד כי יבוא יומם ויבולע המות לנצח"[41].

41) תניא פ"ז.

אמנם גם בזמן הזה אפשר שיעלו לקדושה כמ"ש אדה"ז שם[41] ע"י „שיעשה תשובה גדולה כ"כ שזדונות נעשו לו כזכיות ממש שהיא תשובה מאהבה מעומקא דלבא כו' הואיל ועל ידי זה בא לאהבה רבה זו", לכן עולים גם הזדונות להיות זכיות.

ועד"ז מובן בנדו"ד לענין שלומית, דכיון שלא ידח ממנו נדח[42], הרי שהתיקון של זה שהי' היפך הצניעות והקדושה, הוא כאשר מעשה זה[43] מביא לצניעות ולתכלית הצניעות — ההודעה ד„שבחן של ישראל" „שלא נחשדו על עריות" ועל כולם אומרים „גן נעול אחותי כלה, גל נעול מעין חתום".

וע"ד הנ"ל בדברי אדה"ז, שע"י תשובה מאהבה זדונות נעשו זכיות, „הואיל ועי"ז בא לאהבה רבה זו".

(משיחות ש"פ אמור תשכ"ה, ש"פ במדבר תשמ"ו)

42) ראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד סוס"ג. תניא ספל"ט.

43) ויתירה מזה יש לומר, דכיון שלא נעשה ברצון וכוונה אלא באונס ובטעות, צ"ל דזה שהקב"ה מסבב הסיבות הביא לזה שקרה דבר זה עם שלומית הוא כדי להביא ולגלות שבחן של ישראל בענין הצניעות. וראה לקו"ש חי"ז ע' 191 ואילך.